

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

Hans-Vald. Gregersen: Træk af den slesvigske Salthandels Historie.

Aage Bonde: Lærere under Fremmedherredømmet.

Slægten Thysen (Anmeldelse).

Ekspeditionen af Sønderjydske Maanedsskrift er overtaget af Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev. — Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

Historisk Samfunds Aarsmøde afholdes Søndag den 18. Maj paa Landbohjemmet i Skærbæk. Civilingeniør Chr. Borner holder Foredrag om Rømodæmnings Tilblivelseshistorie, hvorefter der i Rutebiler køres til Dæmningen.

Klokkeslæt og Dagsorden meddeles i Dagspressen.

A/S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som
den leveres - ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte**De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab**

Tlf. 6.14. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 --- 807 — 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

*Sydfynske Jernbaner***Pindstrup Mosebrug**

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

**Sønderjydsk
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

*

Snoghøj Gymnastik-
højskole

Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 - Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrakon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-

Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)

Grundlagt 1848

DANSK MASKINOPLAG ^A/_S

(Jørgen M. Hansen

Aabenraa

Telf. 2044

Midtjyllands Ægeksport

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Træløst - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Christian X f. 26. 9. 1870 . d. 20. 4. 1947

Genforæningskongen

1. Maj 1947.

Træk af den slesvigske Salthandels Historie

AF HANS-VALD. GREGERSEN

Ligesom Menneskers Levevis i Dag er en helt anden end tidligere, er der ogsaa sket en stor Forandring med Hensyn til, hvad Mennesker spiser nu, og hvad de før levede af. Med tidligere Tidens fuldstændige Ukendskab til Konservering og til regelmæssig og rigelig Forsyning med friske Madvarer som Baggrund forstaar man, at et Produkt som Salt har været en Livsnødvendighed for Datidens Mennesker. Selv om Salt stadig er en ganske uundværlig Artikel, var det for tidligere Tidens Mennesker en Katastrofe at skulle være det foruden. Af den aarlige Tilførsel af Salt afgang den lange nordiske Vintertids Kødfor- forsyning. Og endelig traadte Saltet ogsaa hjælpende til, naar den varme Sommertid udsatte Kødvarerne for Forraadnelse. Saltmad var den daglige Ret ved vore Forfædres Bord. Uden Adgang til Salt vilde Forbruget af Kød og Fisk have været minimalt, og dermed vilde Grundlaget for Menneskers Eksistens i en Tid, da disse Varer sammen med Grød og Brød var de vigtigste Fødemidler, have været stærkt truet.

Fra Arilds Tid af har man da ogsaa et Sted herhjemme søgt at skaffe sig Salt, nemlig i de vestslesvigske Marskegne, hvor Havets evige Rytme mellem Ebbe og Flod har muliggjort Aflejring af Salt paa de Steder, hvor Tørvejord naar helt ud til Kystbræmmen. I Tørven har der efterhaanden dannet sig saltholdige Lag, som har været Genstand for Udnyttelse. Allerede Sakse nævner saaledes i sin 14. Bog, at man i Vestslesvig koger Salt af Tørven¹⁾). Dette foregik til helt op i det 18. Aarhundrede paa de tre Halliger Galmsbøl, Dagebøl og Faretoft, af hvilke de to sidste nu ved Inddigning er landfaste, mens Galmsbøl er gaaet tabt til Havet ved Stormfloden 1825²⁾). Selve Udvindingsprocessen foregik paa den Maade, at man først gravede den saltholdige Tørvejord op, tørrede den og derpaa brændte den. Af Asken udvaske- de man derefter Saltet, men da man aldrig naaede til helt at fjerne de forskellige bitre Salte, som Havvand indeholder ved Siden af det almindelige Kogesalt, har dette Produkt naturligvis aldrig kunnet konkurrere med renere Salt fra Udlandet.

¹⁾ Saksens Danesaga oversat af Jørgen Olrik. Bd. I, S. 199.

²⁾ Johs. v. Schröder: Hertugdømmet Slesvigs Topografi. 1854. I. 155—56.

Lübecks hurtige Vækst efter Grundlæggelsen 1143 beroede for en ikke ringe Dels Vedkommende paa, at denne By beherskede de rige Saltlejer i Lüneburg, og Saltet herfra gik da ogsaa sin Sejrsgang over hele Nordeuropa. Fra Begyndelsen af det 14. Aarhundrede mødte det dog nogen Konkurrence fra det af Nederlandene tilførte franske Baiesalt, der ganske vist var noget grovere, men ogsaa billigere end Lüneburgersaltet. Fra det 16. Aarh. afløses Baiesaltet af Salt fra Brouage i Vestfrankrig, og Aar efter Aar kommer hollandske Skibe med denne Vare gennem Øresund³⁾). Som Følge af Hertugdømmernes nære Beliggenhed ved Lüneburg blev Saltet fra denne By dog ved at være det førende her⁴⁾). En By som Flensborg var dog allerede nu en Søfartsby af nogen Betydning og har vel ogsaa ført en Del Salt med hjem fra Vesteuropa⁵⁾).

Et Forsøg i det 17. Aarhundrede paa at organisere Indførselen af vesteuropæisk Salt til Dele af Slesvig strandede dog. 1621 tildelte Hertug Frederik III nemlig Willem van Hoven, Friherre til Wedde, Privilegium paa et Saltværk i sin i dette Aar grundlagte By Frederiksstad med Monopol paa Salthandelen i Ditmarsken, Ejdersted, Stapelholm og Nordstrand. Det var Willem van Hovens Mening, at disse Egne skulde forsynes med spansk Salt, men paa Grund af Undersaatternes Ønsker om fortsat at bruge Lüneburgersalt, blev Privilegiet dog allerede det følgende Aar ophævet⁶⁾).

I Slutningen af det 17. Aarhundrede oplevede de slesvigske Byer imidlertid en Opgangstid. Søfarten voksede kolossalt i Betydning, ja i det lille Aabenraa blev dette Erhverv endog Borgernes vigtigste⁷⁾). Skippere fra slesvigske Byer begynder nu den direkte Sejlads paa England, hvorfra man hver Gang bringer Salt med hjem⁸⁾). Engelsk Salt overgik al anden Salt i Kvalitet og blev da ogsaa hurtigt en efterspurgt Vare, hvilket naturligvis har været Producenterne i Lüneburg højest ubehageligt.

Den første Snese Aar af 1700-Tallet er for Nordens Vedkommende udfyldt af den store nordiske Krig. Danmark var impliceret i denne fra 1709, da det efter Karl XII's Nederlag ved Poltava genoptog sin i Aaret 1700 saa brat afsluttede Krig med Sverige. Den danske Stat, der

³⁾ Erik Arup: Varehandelens Historie (Hages Haandbog i Handelsvidenskab).

⁴⁾ Adolf Jürgens: Zur Geschichte des schleswig-holsteinischen Handels. S. 209.

⁵⁾ Ifølge Sundtoldregnskaberne naaede Flensborg i 1583 op paa 78 Gennemsejlinger.

⁶⁾ Adolf Jürgens: Anførte Værk. S. 47—48.

⁷⁾ L. A. Aab. Byarkiv XI dæ. Forskelligt vedrørende Skibsfarten.

⁸⁾ For Aabenraas Vedkommende: RA. Aabenraa Amts Regnskaber. 1690—1708. Licenttolden.

i Forvejen stod finansielt svagt med Budgettet overbelastet af Udgifter til Hær og Hof, kom som Følge af Krigsdeltagelsen i endnu større Pengeforlegenhed. Som et Middel til at forbedre den finansielle Situation udstedte den kongelige Regering derfor sammen med den hertugelige i 1712 den saakaldte Saltoktroj, som gav Interessenterne i Lüneburgs Saltlejer Eneret paa Indførsel af Salt til Hertugdømmet Slesvig⁹⁾. Al Handel med Salt i Slesvig skulde fremtidigt besørges af Oktrojens Folk. Til Gengæld skulde den kongelige Kasse straks modtage et Laan paa 60.000 Rigsdaler til 5% Rente p. a. og aarligt modtage en Godtgørelse for Monopolet paa 4.000 Rigsdaler. Med denne Aftale har de lüneburgske Saltproducenter aabenbart ønsket at sikre sig Slesvig som Marked for deres Vare. Naar de er gaaet med til en for dem saa bekostelig Aftale, kunde det jo tyde paa, at de virkelig har følt sig truet af den i de senere Aar stedfundne Import af engelsk Salt.

Privilegiets Indehavere var kongelig Etatsraad Jacob Johann von Wasmer, fyrstelig Etatsraad Johann Claussen og kongelig Hofjuveler Bendix Goldschmidt, der sammen med nogle Medinteressenter repræsenterede de lüneburgske Saltværker. Oktrojens Bestemmelser gav de privilegerede vidtrækkende Myndighed over Salthandelen i hele Hertugdømmet Slesvig. Dog bør blandt Vedtægterne een nævnes, som det har været den kongelige Regering nødvendigt at indføre. Der sikres nemlig Flensborg fortsat fri Handel med engelsk og skotsk Salt samt Oplagsret for denne Vare. Da Aabenraa sammen med de gottorpske Lande efter Besættelsen i 1713 fik kongelig Øvrighed, fik denne Bys Borgere samme Rettigheder som Flensborg. Et Vidnesbyrd om Handelens og Søfartens store Betydning for de to Byer.

Men foruden disse Byer var mod Vest ogsaa de kongerigske Enklaver unddraget Bestemmelserne i Oktrojen. 1717 20. 9. havde Overretten i Gottorp dømt, at Undersaatterne under Schackenberg og Trøjborg ikke hørte til Saltoktrojens Omraade. Flere Indbyggere i Enklaverne slog sig da paa Handel med engelsk og skotsk Salt samt med Salt fra Galmsbøl og Dagebøl. Det landsattes baade paa Rømø, i Ballum og ved Emmerlev. Snart skulde de udviklede statsretlige Forhold i det vestlige Slesvig komme til at volde Vanskeligheder.

I Emmerlev boede to Brødre, Peter og Niels Autzen, af hvilke den første var trøjborgsk, den anden schackenbergsk Undersaat. De tiltog sig derfor Ret til uindskrænket Handel med engelsk og skotsk Salt. I Tønder var imidlertid Sebastian Wichmann blevet udnævnt til kongelig Saltkommissær med Pligt til at haandhæve Oktrojens Be-

⁹⁾ Dette og den følgende Skildring efter RA. TKIA. B. 157. Akter vedr. d. lüneburgske Saltoktroj i Hertugdømmet Slesvig og dens Ophævelse 1718—39.

stemmelser. Samme Herre var af Naturen noget kradsbørstig, og det var derfor hans Agt at vise sin Magt, hvor han skønnede det nødvendigt. Snart kom han da ogsaa paa det voldsomste i Klammeri med en Mængde Mennesker.

I Sommeren 1718 var han nemlig kommet under Vejr med, at Tøndringerne købte frisisk og engelsk Salt hos Beboerne i Enklaverne. Ogsaa rundt om i Amtet solgtes det. Paa en Inspektionsrejse 1718 22. 9. paagreb han saaledes paa Landevejen mellem Tønder og Møgeltønder en »fyrstelig slesvigsk« Bonde, der var i Besiddelse af to Poser Salt, som var købt i Møgeltønder. Ikke nok med det, et Par Dage senere, den 25. September, træffer han mellem Tønder og Højer en Vogn med tre Tønder Salt. Tønderne var mærket paa Bunden med samme Mærke som de oktrojerede lüneburgske Salttønder, men Indholdet var engelsk Salt. Da det allerede 1716 9. 3. var blevet bekendtgjort, at Overtrædelse af Saltoktrojens Bestemmelser blev straffet med Konfiskation, forlangte Wichmann, at Bondemanden skulde vende om og køre med tilbage til Højer. Da han nægtede det, beordrede Wichmann sin Karl til at tage Vogn og Heste med til nærmeste Landsby, hvor det viste sig, at Manden ingen Toldpapirer havde. Den stedlige Kontrollør indvendte dog, at det var Slut med at lade de grevelige Undersaatter passere toldfrit. Kontrolløren nægtede at tilbageholde Saltet, da Politimyndigheden tilkom Sognefogeden, der imidlertid heller ikke ønskede at have noget med Sagen at gøre, hvorefter Wichmann maatte køre rundt med Bondemandens Hest, Vogn og Salt, indtil endelig Sognefoged Peter Ox lovede at opbevare det, dog kun paa den Betingelse, at Wichmann med Haandslag lovede at holde ham skadesløs, saafremt der skulde fremkomme Vanskeligheder af den Grund.

I sin Redegørelse om Begivenhederne meddeler Wichmann, at foranævnte Peter Autzen i Emmerlev for nyligt havde modtaget 1000 Tønder Salt, som de tønderske Købmænd skulde have Interesse i at have oplagret dær. Under Foregivelse af, at det var købt af Indbyggere i Enklaverne, blev det forhandlet overalt i Tønder Amt.

Wichmanns Indberetning fulgtes hurtigt af andre Skrivelser til Rentekammeret i København, nemlig fra Interessenterne i Lüneburg og fra den brunsvig-lüneburgske Gesandt i København, von Bothmer, der jo som Følge af Personalunionen mellem disse Lande (senere kaldet Hannover) og Storbritannien ogsaa var britisk Gesandt. Gesandten paataler i sin Skrivelse, at de schackenborgske og trøjborgske Undersaatter ganske uhæmmet drev Handel med saavel skotsk og engelsk Salt som med Salt fra de frisiske Halliger. Interessenterne klager navnlig over Misbruget med de lüneburgske Salttønder. I det tyske Rige var det

strengt forbudt at pakke fremmed Salt i de specielt mærkede Lüneburgertønder. Denne Trafik vilde ganske ødelægge Lüneburgersaltets gode Omdømme, idet Folk købte det daarlige frisiske Salt i den Tro, at det var det lüneburgske. I denne Forbindelse undgaar man dog omhyggeligt at nævne det engelsk-skotske Salt. Naar Flensborgerne har klaget over, at Kød og andre letfordærvelige Fødemidler, der var saltet med Lüneburgersalt, var raadnet for dem, maa det derfor skyldes Falskneriet med Tønderne.

Fra den danske Regerings Side stillede man sig noget valent over for disse Klager. Den gjorde opmærksom paa, at det aarlige Vederlag for Oktrojen udeblev, og besluttede derfor at beslaglægge dennes Saltlagre over hele Slesvig. Lüneburgerne undskyldte sig dog med, at de ikke kunde opfylde deres Forpligtelser, saa længe Salthandelen fra Enklaverne ikke blev indstillet. Salt fra Galmsbøl og Dagebøl solgtes stadig, ligesom hele Skibsladninger engelsk og skotsk Salt indførtes og nedpakkedes i lüneburgske Salttønder. Desuden havde man endnu ikke modtaget Renter af Laanet. Efterhaanden opnaaedes der dog Enighed om, at der skulde nedsættes en Kommission til at overvaage Salthandelen. Dens Medlemmer blev foreløbig Th. B. v. Jessen, Königsstein, Johnn, Söhlenthal og Wardenburg. Rentekammeret havde egentlig udpeget et Par Medlemmer af det holstenske Ridderskab, men det vakte stor Modstand hos Lüneburgerne, da Ridderskabet paa Grund af de holstenske Saltværker stod paa daarlig Fod med disse.

Alt imens har Sebastian Wichmann imidlertid haft sine Vanskeligheder. Han har været paa Razzia rundt om i Tønder, Løgumkloster og Aabenraa Amter og overalt fundet Spor af den illegale Salthandel, saa det lykkedes ham da ogsaa at faa fat paa nogle af Misdæderne. Paa Vejen hjem fra Flensborg havde Mads Crahme fra Ballum saaledes solgt to Tønder Salt til Bendix Thomsen i Eggebæk for 8 Mark lybsk pr. Tønde. Ellers havde denne sædvanligvis købt sit Salt hos Niels Jessen i Møgeltønder. Hos Jes Boysen i Bolderslev, der havde købt sit Salt hos Lorentz Lund i Ballum, aflagde Wichmann Besøg sammen med den dærværende Ridefogeds Søn, men de fandt dog kun to tomme Tønder. Ved Kromand Carsten Hansens Hus i Højer fandt Wichmann to Vogne med Salt tilhørende den schackenborgske Undersaat Kromand Christian Matzen i Abild. Han havde købt det hos Peter Autzen i Emmerlev for 8 Mark 4 Skilling pr. Tønde og agtede at sælge det for 18 Skilling Skæppen. Ved Lund opsnappede Wichmann tre Sække Salt, ja endog i selve Tønder handlede man med den forbudte Vare. Kun Johan Hinrich Schmidt erklærede, at han havde kastet en Fyr, der vilde sælge Salt til ham, paa Døren. Han havde desuden paa-

lagt sin Kone kun at købe af det tilladte Salt. Endogsaa helt over til Løjt naaede Wichmann paa sine Inspektionsrejser. Han havde nemlig hørt, at Andreas Hansen i Løjt kirkeby drev en omfattende Salthandel, og fik da ogsaa hos ham konfiskeret 14½ Skæpper Salt. Desuden fandt han paa Disken et Linnedklæde med en halv Fjerding Salt, som en Køber var rendt fra, da Wichmann dukkede op. Saltet var købt hos Peter Krestensen i Emmerlev.

; Som Følge af hele denne ulovlige Trafik blev der da 1720 3. 4. udstedt Forbud til Beboerne i Tønder Amt mod at købe Salt i Enklaverne. Overtrædelse vilde blive straffet med Konfiskation af baade Salt, Vogn og Heste, og Gerningsmanden desuden idømt Bøde eller Arrest.

Nu kom Saltkommissæren imidlertid paa Kant med Grevinde Schack. Undervejs til Højer havde Wichmann 1720 15. 4. nemlig ved et rent Tilfælde — som han selv skriver: par hazard — truffet paa en schackenborgsk Bondekarl ved Navn Peter Hansen fra Abild. Til Spørgsmaalet om, hvad han havde i sine to Sække paa Vognen, havde han forklaret, at det var Havre. Ved nærmere Eftersyn viste det sig dog, at det var Salt, som han havde hentet i Emmerlev. Da han ingen Toldpapirer havde paa sig, blev han taget med; dog lykkedes det ret hurtigt den schackenborgske Inspektør E. Frostberg ved Saltkommissionens Hjælp at faa ham frigivet. Grevinde Schack klagede ved den Lejlighed til Overretten i Gottorp over Wichmann, men hendes Klage blev afvist.

1723, 21. 9. blev samme Peter Hansen imidlertid atter taget paa fersk Gerning. Han var i Højer med to Tønder Dagebøller Salt, hvoraf den ene var mærket med det lüneburgske Oktrojstempel. Herredsfoged Johann Heinrich Trauth i Højer fradømte ham Varerne. I et Klageskrift til Kongen meddelte Grevinde Schack, at Sebastian Wichmann desuden havde idømt ham en Bøde paa 20 Rigsdaler uden at give Grevinden Underretning derom, hvilket hun betragtede som et Indgreb i den grevelige Jurisdiktion, ja som et Overgreb mod en af Kronens Undersaatte. Men heller ikke Henvendelsen til Kongen hjalp hende.

Folkene i Enklaverne var nu efterhaanden yderst forbitrede paa Saltkommissæren i Tønder. Hvis man kan tro Wichmanns Beretning om Begivenhederne, har Forholdet været meget spændt. Han indrømmer meget rigtigt, at disse schackenborgske saavel som trøjborgske Undersaatte, der bor paa denne Side Nipsaaen i Hertugdømmet Slesvig, er Kronens umiddelbare Undersaatte og derfor har Frihed til at købe deres Salt, hvor de vil.

Men Saltet henter de paa Tønder Amts Grund ved Emmerlev,

hvor Skuder gaar ind ved Flodtid. Ingen betaler Told eller melder noget om Lasten. Saasart Udlosningen har fundet Sted, sejler Skuderne bort ved næste Flod enten hemmeligt eller med Magt, da Schackenborgerne rotter sig sammen paa Stranden med mange Vogne og Folk med Knipler, store Stokke, Forke, ja endog Skydevaaben, som afskrækker Strand- og Saltopsynsmændene fra at forrette deres Pligt. I Oktober 1727 lykkedes det ham dog alligevel at faa fat paa de to af tre Saltskuder fra Dagebøl.

1727, 20. 10. kom det til en ny heftig Strid mellem Wichmann og Folkene fra Enklaverne. To Bondekarle, Knudt Petersen og Carsten Jacobsen, blev arresterede for ulovlig Salthandel og ført til Tønder Arrest. Carsten Jacobsen smuttede dog væk fra Arresten og fik baade Salt og Vogn og Hest med sig. Sagen var den, at Kromand Sønke Bossen og Gartner Hans Andersen fra Møgeltønder havde drukket de Ryttere fulde, som skulde passe paa Misdæderne. Det har aabenbart været aftalt Spil og giver os et Indtryk af Datidens Retsshaandhævelse samt af Almuens Bondesnuhed. Men nu følger Grevindens Klage over, at Wichmann og hans Mænd har overfaldet de to Karle med Stokkeslag paa grevelig Landevej og stævnedede derfor Wichmann og hans Tjenere, Hertzberg og Christen Jensen, for Birketinget i Møgeltønder. Men da Stævningsmændene mødte op hos Wichmann i Tønder, lod han dem holde i Arrest i sit Hus, rev Stævningsbrevet i Stykker og lod dem endelig føre ud af Byen ved Tyvtrækkere, altsaa efter Datidens Opfattelse ved uærlige Folk. Dette fik imidlertid Bægeret til at flyde over. Paa Foranledning af den grevelige Befuldmægtigede Jens Matthiæ mødte Birkefoged Christian Thomsen sammen med to bomstærke Folk med fornyet Stævningsbrev i Wichmanns Hus. Wichmann beretter selv om Optrinet, at de trængte ind i hans Hus paa næsten morderisk Maner og pryglede ham. Da han trods det alligevel ikke agtede at anse Birketinget i Møgeltønder for kompetent til at dømme ham, henviste han atter Sagen til Overretten i Gottorp. Hvad Resultatet blev, ses ikke, men Tiden var nu moden til at fjerne Aarsagen til alle disse Trakasserier.

Da Saltoktrojen endelig ophævedes, var det ogsaa Slut med Sebastian Wichmanns Magt. Forinden var han desuden blevet ramt paa anden Maade. 1725, 16. 10. brændte nemlig Dele af Tønder og ogsaa Wichmanns Hus. Hans Tab var paa 8000 Rigsdaler, da han havde 1000 Tønder Salt opmagasineret, som altsammen brændte. 1728 bevilgedes der ham da ogsaa Skattefrihed for det nye Hus, han fik opført.¹⁰⁾ Naar hans Iver i Bekæmpelsen af den ulovlige Salthandel

¹⁰⁾ Tønder gennem Tiderne, Bd. I. S. 163.

havde været saa stor, skyldtes det nok ogsaa, at han havde ført Salt-handelen for Oktrojen for egen Regning. Da Saltoktrojens Salt ved dens Afvikling skulde konfiskeres, undgik Wichmann derfor Konfiskation.

Mod Oktrojen var der efterhaanden fremkommet adskillige Klager baade over Lüneburgersaltets Kvalitet og Pris. Naar man 1725 i Flensborg havde vist Geheimeraad v. Holstein noget Kød, der var raadnet efter Saltning med Lüneburgersalt, paastod de oktrojerede dog, at Flensborgerne med Forsæt havde saltet Kødet daarligt for at stille Lüneburgersaltet i et daarligt Lys.

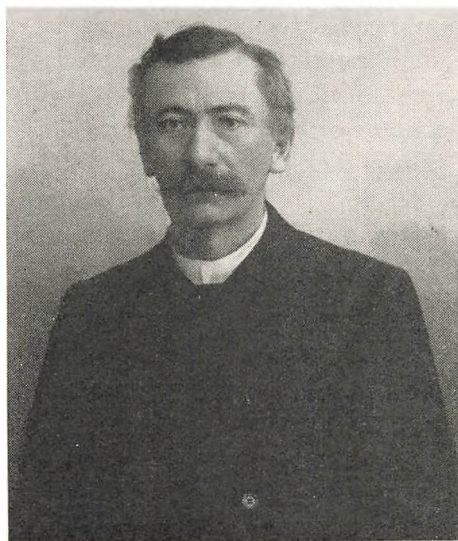
Fra Borgmester og Raad i Haderslev kom der imidlertid 1726 en Klage af anden Art. Dette Aar var der foretaget en Møntreduktion, og som Følge heraf var Lüneburgersaltet blevet uforholdsmæssigt dyrt. I Stedet for 13 Mark pr. Tønde som fastsat i 1712, gaves nu 15 Mark 9½ Skilling. Haderslevborgerne haabede derfor paa Prisnedsættelse endnu inden den aarlige Efteraarsslagtning skulde tage sin Begyndelse. Mens det ulovlige engelske Salt var blevet solgt for omkring 8 Mark Tønden, kostede Lüneburgersaltet altsaa næsten det dobbelte. Intet Under, at det engelske Salt var saa eftertragtet.

1728, 4. 6. afgav da endelig Saltkommissionen en Betænkning vedrørende Oktrojen. Dens Medlemmer var nu Geheimeraadene Th. B. v. Jessen, D. Reventlau, Königsstein og Konferensraad D. Reventlau. Enklavernes Indbyggere fik nu Ret til Handel i Slesvig mod at være forsynet med Passerseddel, og Flensborgs og Aabenraas Privilegier blev opretholdt. Dagebøl og Galmsbøl skulde fortsætte med Saltbrænderiet, og Oktrojens Salthandlere skulde endogsaa aarligt aftage 500 Tønder af dette Salt. Endelig hævdes det, at Lüneburgersaltet ofte har været daarligt, meget vaadt, urent og ganske ubrugeligt. I Hviding og Rangstrup Herreder havde der overhovedet ikke været oplagret Lüneburgersalt, saa disse Egenes Beboere maatte hente deres Salt langvejs fra til endnu højere Pris. Betænkningen fastslog til Slut, at Oktrojens Indførelse havde betydet en væsentlig Prisfordyrelse.

Ved Kommissionens Anerkendelse af Enklavernes, Aabenraas og Flensborgs, samt de frisiske Saltværkers Rettigheder, fik Oktrojen sit Grundskud. 1739 blev den endelig ophævet. Lüneburgersaltet havde hermed udspillet sin Rolle i Hertugdømmerne.

Lærere under fremmed- herredømmet

AF AAGE BONDE

Peter Jessen.

Paa landsarkivet i Aabenraa opbevares en lille bog, paa hvis bind staar: »Mindeblade for Klassefællerne fra 1876—79«¹⁾). Det er en vandrebog for det hold lærere, der i 1879 forlod Tønder seminariums dansksprogede afdeling. Den adskiller sig ikke fra det store flertal af den slags bøger, forsaavidt som dens liv kun blev kort og størstedelen af dens indhold er optegnelser af rent privat karakter og derfor uden interesse for offentligheden. Naar der alligevel skal bringes nogle uddrag af den her, er det fordi dens blade udover de private bemærkninger har givet plads for en diskussion, der paa værdifuld maade belyser de indfødte Nordslesvigeres stilling som lærere i den tyske skole i Nordslesvig under fremmedherredømmet.

Hvad tænkte og følte disse mænd egentlig ved deres arbejde? Hvor stod de i national henseende? Og hvordan var deres stilling til deres danske modersmaal? Det er spørgsmaal, der ofte melder sig, naar der er tale om Nordslesvigs indfødte lærere 1864—1920. Fyldestgørende svar paa dem vil vist imidlertid aldrig kunne gives. Medens disse mænd stod midt i arbejdet, maatte de paa omraader, der tangerede det nationale, udvise den yderste forsigtighed i tale og færd, saa at samtiden ofte har haft vanskeligt ved at dømme om, hvad de inderst inde tænkte og følte. Og nu er de fleste af dem døde uden at have efterladt sig skriftligt materiale, der kan give os svar paa vore spørgsmaal. Derfor knytter der sig saa stor interesse til denne lille bog. Her giver en række repræsentanter for den indfødte nordslesvigske lærerstand just paa et tids-

¹⁾ Bogen er af nu afdøde fru Elise Jepsen, Hoptrup, deponeret i landsarkivet.

punkt, da skolens fortyskning for alvor var sat ind, udtryk for deres indstilling til det danske sprog og til den gerning, de var sat til at røgte — vidnesbyrd, der maa vurderes saa meget højere, som de er spontane og kun bestemt for en snæver kammerat- og vennekreds.

For at dække behovet for lærere i Nordslesvigs endnu dansksprogede skole blev der opretholdt en dansksproget afdeling ved Tønder seminarium indtil 1884. Denne afdeling blev naturligvis i overvejende grad rekrutteret fra Nordslesvig, og flertallet af de lærere, der blev dimitteret fra den, fik ogsaa deres virke i den nordslesvigske landsbyskole. Af de 20 dimittender paa holdet fra 1879 var kun een født syd for den nuværende grænse — i Ladelund sogn; af de resterende 19 var 12 fra Haderslev amt, 4 fra det nuværende Tønder amt, 2 fra Sønderborg amt og 1 fra Aabenraa amt. Paa det tidspunkt, de ydede deres bidrag til vandrebogen — 1888—89 — var de med een undtagelse ogsaa alle lærere i Nordslesvig. — Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen skriver i »Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie 1900—1937« I, s. 69: »...de elever, der udgik fra den danske afdeling, nærede i reglen ogsaa dansk sindelag«. Dette gælder i hvert fald ikke holdet fra 1879, som det efterfølgende med al tydelighed vil vise.

Vandreogens første 5 bidrag indeholder kun oplysninger om bidragsydernes personlige forhold og er derfor uden interesse her. De er alle skrevet paa et ikke altid lige ulasteligt *tysk*. Denne kendsgerning og det, at en af dem i højtstemte ord skildrer en rejse til Berlin, foranlediger et skarpt udfald fra den sjette i rækken, en for sin danskhed bekendt førstelærer J. i Haderslev amt. Han skriver bl. a.: »Vi leve jo alle her i det kolde Nord og ere kolde Ismænd; men jeg har dog mærket paa mange af mine Omgivelser, at Sydens varme Favntag formaar at blødgøre de haarde Ismænd, saa at mange endogsaa faae bløde Hjerner og begynde at tale med fremmede Tungemaal, omendskjøndt Tungen ikke rigtig vil lystre, saa at Sproget kommer til at lyde lidt forvrænget«.

Det følgende Indlæg er dateret: Daler, juledag 1888, og det skal gengives her i sin helhed, dels fordi det paa udmærket maade karakteriserer den mand, der har skrevet det — en af danskhedens bedste mænd i Nordslesvig under fremmedherredømmet, redaktør Jessens bror, Peter Jessen — dels fordi det viser, hvor vanskeligt det kunde være for en dansk mand at affinde sig med preussisk skoleaand. Jessen skriver:

»Kjære Kaldsfæller!

Hvad er der vel synderligt at skrive om et Decennium af en Ungkarls Skolemesterliv! Eet Aar Andenlærer paa Als, tre Aar Lærer i en

Afkrog af Verden, omgivet af Draveds Moser og Skov; endelig henvend seks Aar Lærer ved en eenklasset Almueskole tæt ved Vestervovovs Dønninger, halvt i Gest og halvt i Marsk, med det ene Ben om ikke i Graven, saa dog paa Graven (en Del af Skolen med Kathederet er bygget paa Kirkegaarden), se, det er det hele! — Uden Forelskelser og uden Forlovelser, dels ene spankende omkring i Degnehuset, dels under en Søsters, for Tiden under en Moders Pleje, prøvende baade Pebersvendens Uhyggeligheder og Friheder er Livet hengledet uden gennemgribende Forandringer, hverken i det ydre eller indre Liv. Og dog! En Kamp har jeg haft at bestaa med Kjød og Blod, der som en Idé har bidt sig fast hos mig, og som jeg hidtil ikke har kunnet faa Bugt med.

Naar i Skolen de venlige Børneøjne tindrede én imøde, da kom før altid den Tanke listende: Vi ere den nye Slægts Bærere. Vore Tanker, Følelser og Stemninger forplante sig til Børnene. Selv vore daglige, tilvante Udtryk gjenfinde vi hos dem! Lad kun én Kaste oversé os, fordi vi ikke have den »akademiske Dannelse«, lad kun en anden Kaste ringeagte os, fordi vi ikke have det klingende Mønt! Vor Betydning er sikret. Vi opstaa i vore Elever! — Det var den fordærlige Idé! For-gjæves søgte den bekjendte skolemesterlige Frihed, den foreskrevne vise Anordning af Stof og Methode, den utraquistiske Skoles lyse Forhold, Krumstavens patriarchalske Regiment, de mange Dispensationer og Børnenes tidlige Afsked fra Skolen at pille disse Nykker ud. I kjære Ægtemænd blandt mine Kaldsfæller! Døm mig ikke for strængt! Jeg kan ikke, som I kunne, kureres for slige Hovmods Tanker i Familiens Skjød. Jeg har jo ingen Hustru til at bringe mig under Tøffelen, ingen Smaaglutter til at gjøre Natconcert; jeg søgte da i Sommerferien at dræbe den gamle Adam. En Gang vilde jeg drukne ham i Europas mægtigste Fos, en anden Gang i Øresunds Vover; men for-gjæves! Ikke engang ved at stirre mig halv blind paa Subordinationen i Verdens nordligste Millionstad kvalte jeg ham. Jeg drog da til Prag. Der gik det ikke bedre. Jeg fandt vel »Slavisme«, men da jeg søgte efter virkelige Slaver, sagde man, at de Folk kunde jeg finde derhjemme. Og mærkeligt nok! Nu begynder jeg endog at finde slaviske Navne herhjemme, vel ikke Navne som Gottschakow, Gontscharow eller Nekrissow, men dog altid Navne paa Endelsen ow!²⁾ Og hvad Slavesindet angaar! — Ved Seminarfesten³⁾ i Tønder traf jeg sammen med Kaldsfæller nok. Hvilket besindigt Folkefærd, disse Lærere! Ung-

²⁾ En stikpille til en af kammeraterne, der havde ændret sit gode danske navn „-skov“ til „-skow“.

³⁾ D. e. festen i anledning af seminariets 100 års jubilæum 1888.

dommens Idealer og Seminarnykker vare kastede over Bord, ja selv anden Tale lød én i Øret. — Ved Festmaaltidet var det — bortset fra de officielle Taler — ikke Lærerne, der glimrede med mange Ord! — Jeg begyndte at sejre over Kød og Blod og tænke: Lær her af disse at være myg. »Min Søn, vil du i Verden frem, saa buk!« Da hviskede gamle Adam: »Vi Skolemestre, vi snakke ej, men slaa!« — Men dette Argument var dumt af Adam. Thi med det samme fik han Naadestødet. To Billeder »oprulledes« pludselig for mig: En Lærer skælvende for »en Næse«s skarpe Stød bearbejdede en Drengs Rygstykker, fordi denne ikke kunde sine Sager af »Liederheft«, og 2 Embedsjægere (se foran) i Haartotterne, fordi man var uenig om, hvis Stemmer ved et Degnevalg, der vare de vægtigste. —

Jeg blev stille og ydmyg. Nu vidste jeg: Vi ville kun have saa stor Betydning, som man vil unde os. Vi Skolelærere er tilfredse med de Smuler, der falde fra de Andres Bord. Skulde nu trods alt dette den gamle Adam atter komme listende og sige: »Vor Betydning er øjensynlig, og vi ville have en Stilling i Samfundet, der svarer til vor Betydning — Skolemester, vær paa din Post! Giv ikke godvillig Afkald paa den sidste Rest af vor Selvstændighed. Fremad til Kamp mod Mørket, der staar i Vejen for Uddannelsen af levende, aandelig opvakte Mennesker paa Christendommens Grundvold!«

Skulde han med disse Ord komme igjen, ville I saa, Kammerater, være med til at slaa ham ihjel?

Venligst Hilsen!

P. Jessen.«

Efter et par tyske bidrag, der er uden interesse, følger saa atter et dansk indlæg, skrevet af en lærer P. paa Højer-egnen. Det hedder her: »Luk kun dristig op, og du skal finde det allerskjønneste derinde«. Det var Tanken, der ilede vor Klasseprotokol imøde, da Postbudet bragte den. Jeg ved nu slet ikke, hvordan det gik til, at jeg kom til at tænke denne Tanke paa Dansk, for jeg stod dog ellers og talte tydsk med vor Præst, og Tænkemaskinen arbejdede altsaa netop paa tydsk; thi først at tænke i eet Sprog for saa at oversætte Tanken og udtale den i et andet, det er hos mig dog nu længst et overvundet Standpunkt. Naar jeg da alligevel med Munden fuld af tydsk kunde producere en Tanke paa Dansk, saa ligger Grunden vist deri, at Synet af vor Klasseprotokol vakte en levende Erindring hos mig om vor Seminartid. Et Billede af alle Klassefæller gik forbi min Sjæls Øje, det var, som hørte jeg de kjære Kammeraters, de gamle »Kameler«s Stemmer, og nu skulde jo denne Bog tale til mig fra alle dem, der havde havt den i Hænder; min Fantasi var ikke flink nok til at fremmane

for mig det »besindige Folkefærd« fra Jubilæumsdagen i Tønder (see foran); jeg blev staaende ved Aarene 1876—79, jeg tænkte kun paa Kammeraterne fra den gode gamle Tid, ventede kun at se deres Optegnelser skrevne i vort daglige Omgangssprog fra denne Tid. Kort: »Æ hai læng it tænt mæ et saa grumt, som de er«, og det var derfor en Overraskelse, der grændsede til Forbavselse, da jeg saae, at det store Flertal havde lagt Modersmaalet til Side og benyttet sig af det Sprog, der er vorden vor anden Natur. Nu, hvorfor ikke tillade sig en saa billig Luxus; vi kunne jo alle nok følge med og vi ville ogsaa nok. — Kollega L. mener vel at føle en berettiget Harme over, at J. har holdt sig til vort gamle Omgangssprog, ja endog vover at komme med en Antydning om, at det fremmede Sprog fra mangen een lyder »lidt forvrænget«. Dette sidste vil naturligvis ingen lade sig sige, og dog kan det være, at mangen een gjorde vel i at tage sligt Ord naadigt op, der kunde maaske fra anden Side være falden skarpere Dom end denne. Ihvertfald kan det Facta, at enkelte af os lade høre fra sig i det Sprog, vi ere vantede til at tale med hinanden, ingenlunde berettigede nogen til den Antagelse, at det tydske Sprog skulde være os en Modbydelighed eller at vi ikke skulde kjende og opfylde vore Pligter som tydske Skolemestre; jeg for mit Vedkommende vil energisk vise slig lav Antagelse tilbage; den er fornærmende og ærekrænkende. Hvis det tydske Sprog skulde være mig »ein Ekel«, da havde jeg virkelig selv beredt mig denne Qual, for jeg er tydet hen til en Egn, hvor jeg daglig maa høre og tale dette Sprog, og angaaende mine Kaldspligter har endnu ingen kunnet bebreide mig noget. At jeg desuagtet gjør mine Optegnelser her i det danske Sprog skal kun ingen forarges over; det skeer, fordi disse Blade efter fælles Overenskomst ere kaldte »Mindeblade« fra Seminarietiden, og Mindet fra denne Tid taler dette Sprog. Desuden — skjøndt man ellers troer sig sikker nok — kunde man jo befrygte, at man, da man lever her lidt afsides, ikke skulde være fulgt rigtig med Tiden, for jeg har da rigtignok ved at læse disse Blade lært meget, som hidindtil var mig ubekjendt, saaledes vidste jeg f. Ex. ikke før, at »weiss« nu skrives med s og altsaa tager sig saaledes ud: »weis«. Endnu eet maa jeg henvise til, som var mig saa paafaldende, nemlig det, at saa mangen een synes at være led og kjed af at røgte sit Kald, ja næsten kjed af hele Livet; kjære Venner, det skulde dog ikke være saaledes; vi staae jo nu i vor bedste Alder, og af Erfaring have vi i vor Skolegjerning samlet saa megen, at vi netop nu kunne virke med en større Velsignelse. Een finder jeg dog, hvis Livslyst ei er kuert, det er vor Kollega L., der staaer som Vagt paa Düppel Skandser. Hvilket sprudlende Væld af ægte Patriotisme! Saaledes

har den kjære L. altid forstaaet at give sine Tanker et poetisk Sving, kun havde sine Følelser, dengang han nedskrev dem i en Kollegas Album, en saare skjæv Retning, idet han fandt sig foranlediget til at synge til »Sønderjydens« og »Danmark sin Moder«s Ære. Hvem havde vel dengang turdet vove at haabe paa noget »Godt fra Nazareth«.

Den følgende bidragyder — en lærer W. paa Als — udtrykker paa tysk sin forundring over indlæggernes mange skoser og stikpiller og maner til ro og fordragelighed, idet han henviser til, at sikkert alle kammeraterne har indset, at den drilleriernes aand, som raadede under deres samvær i Tønder, ikke er den rette. »Yderligere ved vi jo alle, »hvor« og »hvad« vi er, og hvilken stat der lønner os«.

Han fortsætter iøvrigt med paa dansk (!!) at skildre sin løbebane siden seminarietiden. Af de to følgende indlæg er det ene paa dansk, det andet paa tysk, og ingen af dem berører sprogstriden. En lærer paa Als skriver saa, at han kunde føle trang til at sige: »Rejs alle sammen ad helvede til med alle Eders stikpiller«, hvis ikke netop stikpillerne gjorde bogen interessantere. Han haaber dog ikke, at nogen af kammeraterne vil faa pillerne i den gale hals, saa det bliver dem for »ekelig«. Ham er det iøvrigt ganske lige meget, om man skriver paa dansk eller tysk. Selv skriver han tysk, fordi han sværmer for billig luksus. Bogen bærer ganske vist titlen »Mindeblade«, men de fleste af kollegerne opfrisker jo ikke gamle minder fra seminarietiden, men beretter om, hvad de har oplevet siden den tid, om, hvad de tænker og føler nu. Derfor er brugen af det tyske sprog ogsaa fuldkommen berettiget. M. h. t. J.s »forvrænget« kan bemærkes, at L. vel er faldet grundigt i paa tysk med sit »Weisheit«, men at P. saa til gengæld paa dansk er »tydet« hen i en anden egn. Lige for lige, naar venskab skal holdes. Saadan noget kan forekomme i de bedste familier; det skal blot konstateres, at ingen er ufejlbarlige.

Vil man placere Peter Jessen yderst paa klassens danske, kan man vist roligt anbringe den mand, der har skrevet det næste bidrag, yderst paa dens tyske fløj. Manden er den tidligere omtalte »—ow.« Han var paa det tidspunkt, han skrev sit indlæg, lærer ved en af landsdelens præparandanstalter, var saaledes den af holdet, der havde drevet det længst, og man gør næppe meget forkert i at lægge skylden for de outrerede anskuelser, han gør sig til talsmand for, paa denne hans fremtrædende stilling eller vice versa. Hans indlæg taler iøvrigt for sig selv. Han indleder med at skrive, at hans første tanke efter at have læst de foregaaende indlæg var at sende bogen videre uden at skrive i den, dels fordi han følte sig ilde til mode ved nogle af kollegernes »udgydelser«, dels

fordi han ansaa det for umuligt at drive politik i en saadan bog. Da han imidlertid ved nærmere eftertanke kom til den slutning, at de fleste af hans venner og kolleger vel ventede, at ogsaa han gav sin mening om sagerne til kende, saa meget mere som han saa at sige havde givet bolden op, vil han ogsaa lade sin stemme høre. M. h. t. hvilket sprog, der skal anvendes i bogen, skriver han (paa tysk), at det er ham fuldkommen ubegribeligt, at nogen kan være i tvivl herom, og det saa meget mindre, som man lever i et tysk land, er tysk undersaat, ja endog tysk embedsmand og som saadan i hvert fald maa vide, at det er ens Pligt at betjene sig af sit fædrelands sprog. »Efter min mening kan vi kun betjene os af rigs- og skolesproget. Det er mig fuldstændig ubegribeligt, at »nogen« kan forlange, at vi skal benytte vort modersmaal. Vort modersmaal er jo den nordslesvigske dialekt, der i parentes bemærket er et blandingsprog (Mischsprache); jeg for min del har intet andet og lader mig ikke paadutte noget andet. Men det vilde dog være mærkeligt at anvende en dialekt, som man slet ikke kan give sine tanker *skriftlig* udtryk paa. (Det vilde dog aldrig falde en holstensk kollega, der var i en lignende situation, ind at betjene sig af sit modersmaal, plattysk; han vilde naturligvis anvende rigs- og skolesproget). Er der imidlertid kolleger, som finder fornøjelse i at berette os om deres oplevelser paa et udenlandsk, et fremmed lands, skolesprog — nuvel. Saa siger vi blot som de gamle latinere: »De gustibus non est disputandum« (om smagen kan der ikke diskuteres)!«

Han gaar derefter over til at revse kollegaen paa Højer-egnen for dennes udtalelser om forskellige kammerater og karakteriserer hans adfæd som ukollegial, ja næsten taktløs. Det er fuldstændig uberettiget, at lave saa stor et nummer ud af, at en kammerat skriver »weis« i stedet for »weiss«, da det jo utvivlsomt blot drejer sig om en skrivefejl, saa meget mere som han — P. — selv begaar flere fejl i sine »udgydelser«, men — hedder det overbærende — »det vil ingen gøre dig bebrejdelser for, særligt da du skriver paa et fremmed sprog, som vi tyskere nu engang ikke behersker saa godt!« (!!)

Hvad P. skriver om den lyrisk begavede, men nationalt noget svingende kammerat i Dybbøl betegnes som en grov fornærmelse, der næsten klinger som en mistænkeliggørelse. Men forhaabentlig vil den paagældende selv give ham passende svar. — ow konstaterer dog med sorg, at han ikke havde ventet noget lignende af den »kære kammerat P.«.

Han slutter iøvrigt sit indlæg med at udtrykke sin glæde over, at der er kolleger, der gør sig de største anstrengelser for at slippe af med den »gamle Adam«.

»Efter hvad jeg har erfaret fra paalidelig kilde, skal en af kammera-

terne allerede have gjort saa gode fremskridt i den henseende, at en *højtstaaende* skoleembedsmand har rost den udmærkede patriotiske aand i hans skole i høje toner.«

I det sidste af bidragene, der skal omtales her, manes der til fordragelighed. Den ene bør lade den anden være i fred! Naar det fortsætter paa denne maade, vil den paagældende næsten ønske, at bogen aldrig mere kom ham i hænde. Han minder om, at dengang de gik paa seminariet, levede de fredeligt sammen, og sjældent har vel en klasse forladt seminariet, hvor der var større sammenhold. Nu ser det ud, som om det for enkelte kun kommer an paa at kritisere de andres gøren og laden.

Denne formaning kom desværre forsent. Der følger endnu et bidrag og saa er det slut. Bogen var da kun naaet halvvejs paa sin anden rejse i »den pædagogiske verden«, og kom aldrig mere igang igen. End ikke kammeratskabet har saaledes været i stand til at overvinde de nationale modsætninger indenfor den nordslesvigske lærerstand under fremmedherredømmet.

Slægten Thysen

Det er ikke nogen helt almindelig gaard- og slægtshistorie, den unge theologiske student fra Aaved Hans Simon Thysen har skrevet og udgivet. Fra sine drengeaar har han interesseret sig for sin slægts historie, og han har gennem aarenes løb samlet et betydeligt materiale. Han begynder sin bog med paa grundlag af skyld- og pante-protokoller, jordebøger og kirkebøger at skildre Aaved-slægtsgaardens historie og giver derefter en mere eller mindre fyldig skildring af de 12 slægtsgrene, der udspringer herfra, og hvis medlemmer i tidens løb er spredt over den ganske verden. Fyldigst er Fogslægten, der tæller mange lærere, omtalt. Det er Hans Thysens fortjeneste, at han ikke holder sig til de skrevne kilder, men at han ogsaa i stor udstrækning har forstaaet at udnytte den mundtlige tradition. Med stor flid har han noteret, hvad slægtens gamle har kunnet fortælle om sig selv og om deres forældre og søskende. Der findes i bogen erindringer fra trearskrigen, fra 1864, fra fremmedheredømmets trange tid, fra den første verdenskrig, hvori mange af slægten deltog, og for at faa det hele med har ogsaa slægtens frihedskæmpere fra besættelsestidens lange og mørke aar faaet lejlighed til at fortælle om deres bedrifter. Bogen har derfor ogsaa interesse uden for den snævre familiekreds og giver sine steder gode bidrag til belysning af det folkelige og nationale arbejde i en række vestslesvigske sogne i det sidste par generationer.

I.

Køb dansk Arbejde!

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF (514
515

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Idcal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Hans Jensens Efft.
Trikotagefabrik

IKAST

DIPLOM-IS.

Haderslev Telf. 1160
Vejen Telf. 3

Aktieselskabet

Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Andelselskabet
De forenede Mejerier
Aarhus

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

Dyekjær & Christensen
Fiskeeksport
Ringkøbing

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

Marie Christensen
Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetov - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

Aktieselskabet
Motorfabriken „Frederikshavn“

Haslev Gymnasium - *Kostskole
for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til
Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Støt dansk Industri

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

BRUUN & SØRENSEN A/S
Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893
INGENIØRFORRETNING
Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet
AARHUS
Kannikegade 18
Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364
KØBENHAVN
Niels Ebbesensvej 20
Tlf. C. 5036

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik

Aktieselskab
RINGSTED

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Reserveret
„B“

Læs.

Dannevirke
Sønderjyllands ældste Blad

Morsø Textilfabrik A/S
Telefon 575 (2 Linier)
Nykøbing Mors

HEJMDAL

Landsdelens Blad

J.N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.

Harald Bo Bojesen

Boghandel

AABENRAA

ESBJERG BANK

Aktieselskab

Kongensgade 70

Esbjerg

Landbostandens
Sparekasse

Nykøbing F. Tlf. 197 - 1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

Aktieselskabet

AARHUUS PRIVATBANK

Aarhus
Hovedkontor

København
Nygade 1.

Graasten Bank ^{A/S}

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive
SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank ^{A/S}

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

Roskilde Dagblad

Byens og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i Roskilde
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.
Telefon Roskilde 601 (2 Linier).

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvaar 1944 if. Dansk
Oplagsk. 17.091 Eksempl.

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Den lollandske Landbo- stands Sparekasse

NAKSKOV Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mil

Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarle - Stokkemarke.

A/S Jacob Jensen & Co.

Hammerum

Trikotagefabrik

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

TEKSTILFABRIK

Import

En gros

Herning.

Liquenur

43

